

פרשת ויגש

(מו א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שִׁבְעַת וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק:
 עי' רמב"ן: אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו לנו אותו שם כבראשית רבה (פצ"ד סי' ה) כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובוזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו¹ ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו ומשם נטל רשות בלכתו לחרן ואמר הכתוב זבחים להודיע שלא היו עולות כאבותיו כי אברהם עולות הקריב ורבותינו אמרו (זבחים קמז ע"א) לא הקריבו בני נח שלמים עולות הקריבו ובנח כתוב מפורש (לעיל ח כ) ויעל עולות במזבח אבל יעקב מפני פחד ה' הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות² כמו שדרשו (תורת כהנים ויקרא טז א) שלמים שמטילין שלום בעולם והנה היתה תחלת כוננתו במדת הגבורה שהיא הקרובה אליו וזהו הטעם שהזכירו כבראשית רבה (פצ"ד סי' ה) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בתחילה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בכבוד הרב.

וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה³ בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג) וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע בכח שנתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומאי ניהו הוא דכתיב ביה (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה וכתיב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו' עד כאן במדרש ומדבריהם נלמוד שמפני כן לא אמר ויזבח זבחים לה' לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו שנאמר (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת

¹ עי' זהר (ח"א דף ריא ע"א): ויאמר אלה"ם לישראל במראת הלילה (בראשית מו ב) במראת כתיב תא חזי (שם א) ויזבח זבחים לאלה"י אביו יצחק בקדמיתא בגין לאתערעא שמאלא ברזא דרחימו וכדין ויאמר אלה"ם לישראל במראות הלילה בהאי דרגא דקאמרן דאיהי מראות הלילה תרגום: "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה". כתוב "במראת". בא וראה, "ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק". בראשונה, כדי להעיר את השמאל בסוד של האהבה, ואז "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה", בדרגה הזו שאמרנו, שהיא "מראות הלילה".

² עי' זהר (ח"ג יב ע"א): כתיב (איוב כה ב) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומי האי קרא אוקמוה חברייא אבל המשל דא אברהם דכתיב ביה (בראשית כג ו) נשיא אלה"ם אתה בתוכנו וכתיב (שם יב ב) ואברכך ואגדלה שמך ופחד דא יצחק דכתיב (שם לא מב) ופחד יצחק היה לי (איוב כה ב) עושה שלום במרומי דא יעקב דכתיב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב וכתיב (זכריה ח יט) והאמת והשלום אהבו דאמת ושלום קשיר דא בדא ועל דא הוא שלימותא דכלא

תרגום: כתוב (איוב כה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומי. הפסוק הזה פרשוהו החברים אבל המשל זה אברהם שכתוב בו (בראשית כג) נשיא אלהים אתה בתוכנו וכתוב (שם יב) ואברכך ואגדלה שמך. ופחד זה יצחק שכתוב (שם לא) ופחד יצחק היה לי. עושה שלום במרומי זה יעקב שכתוב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב וכתוב והאמת והשלום אהבו שאמת ושלום קשורים זה עם זה ולכן הוא שלמות הכל.

ועי' זהר (ח"ב נא ע"ב): עמוד הענן יומם דא אברהם ועמוד האש לילה דא יצחק ותרומיהו אשתכחו בשכינתא.

תרגום: עמוד הענן יומם זה אברהם ועמוד האש לילה זה יצחק ושניהם נמצאו בשכינה.
³ אות קלה: אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (שמות י"ז יא) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות י"ג יא) וכאשר יניח ידו וגבר עמלק מלמד שהעולם מתקיים בשביל נשיאת כפים מאי טעמא משום דאותו כח שניתן ליעקב אבינו שמו ישראל לאברהם ליצחק וליעקב ניתני כוחות אחד לכל אחד ואחד ובמדה שהלך כל אחד ואחד דוגמתה ניתן לו אברהם גמל חסד לעולם שהיה מזמין לכל באי עולם ועובדי דרכים מזון וגומל חסד ויוצא לקראתם דכתיב (בראשית י"ח ב) וירץ לקראתם ועוד וישתחו ארצה (שם) זאת היתה גמילת חסד שלימה והקב"ה מדד לו במדתו ונתן לו מדת החסד דכתיב (מיכה ז' כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם מאי מימי קדם מלמד שאם לא היה אברהם גומל חסד וזוכה למדת חסד לא היה יעקב זוכה למדת אמת שבזכות שזכה אברהם למדת חסד זכה יצחק למדת פחד דכתיב (בראשית ל"א נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק אטו יש איש שישבע כך באמונת פחד אביו אלא עד כאן לא ניתן ליעקב כח ונשבע בכח שניתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומאי ניהו תהו שממנו יוצא הרע המתהא את בני אדם ומאי ניהו הוא דכתיב (מ"א י"ח לח) ותפול אש ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה וכתיב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא.

לאבותינו מימי קדם והוצרך לפרש עתה והנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה⁴ זהו שאמר אלהים במראות הלילה והוא מה שאמר אנכי האל אלהי אביך כי הוא האל בית אל אשר אמר לו בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה (לעיל לא יג) והוא אלהי אביך הוא השם והיא המדה והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו וינאל אחר הענוי וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה.

עיי"ש: וכן בלשון עמידה אמר הרב (במו"נ ח"א פרק כז) ששם יונתן בן עוזיאל כוונתו לפרש בו קיום ולכך תרגם ועמדו רגליו (זכריה יד ד) ויתגלי בגבורתיה וכן תרגם כל דבר עסק ותנועה גבורתא והנה אונקלוס לא יתיירא מלשון עמידה ותרגם הנני עומד לפניך שם על הצור (שמות יז ו) הא אנא קאים קדמך תמן על טינרא ומה שאמר הרב (שם) כי אונקלוס ישים ענין התנועה גלוי השכינה והראות כבוד נברא⁵ הנה אונקלוס מן הכבוד יברח מלתת

⁴ עי' ספר הפליאה (עמוד כד): ואת הו' בכל מקום זכר, את נקבה הוא ובית דינו. ואין צורך לבא הו' באת ראשון [היינו בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ] כי הוא עם השמים אבל את שני צדיק ו' כי הוא עם הארץ. וכו', והואיל ויש ו' עם ה"את" א"כ האת הוא של ו' הנקרא שמים, והאת נקרא יראה, א"כ האת שהוא היראה היא של שמים, וזהו יראת שמים, וגם מלכות שמים מלשון של שמים, ע"כ. [עי' עוד ספר עבודת הקודש ח"א פרק כג]. עי' זהר (ח"א קפ ע"א): תא חזי וישב יעקב בארץ מגורי אביו (בראשית לז א) מאי מגורי אביו כמה דאת אמר (ירמיה ו כה) מגור מסביב דכל יומיו הוה דחיל והוה בדחילו וישב יעקב בארץ מגורי אביו רבי אלעזר אמר דאתקשר ויתבי בההוא אתר דאתאחיד בחשך ארץ מגורי אביו דייקא בארץ כנען אתקשר אתרא באתריה מגורי אביו דא דינא קשיא בארץ מגורי אביו כמה דאתמר ההוא דינא רפיא דאיהי ארץ דאתאחיד מן דינא קשיא וביה אתישב יעקב ואתאחיד ביה (וההיא ארץ איהי אספקלריא דלא נהרא). תרגום: בא וראה, "וישב יעקב בארץ מגורי אביו", מה זה "מגורי אביו", כמו שנאמר "מגור מסביב", שכל ימיו היה פוחד והיה בפחד. "וישב יעקב בארץ מגורי אביו". רבי אלעזר אמר, שהתקשר וישב באותו מקום שנאחז בחושך. "ארץ מגורי אביו" דוקא, בארץ כנען נקשר המקום למקומו. "מגורי אביו", זה הדין הקשה. "בארץ מגורי אביו", כמו שנאמר אותו הדין הרפה, שהיא הארץ שנאחזה מן הדין הקשה, ובו התיישב יעקב ונאחז בו (ואותה ארץ היא האספקלריה שאינה מאירה). עי' ספר הפליאה (עמוד קנב): מזבח הזהב הרמוזה לגבורה בעבור שהוא דין קשה ומזבח הנחושת הרמוזה לעשירית שהוא מלכות הוא דין רפה שאינו כ"כ קשה כמו הזהב שאין נחושת אדום כמו הזהב.

ועי' שער רפ"ח פרק ה'.

⁵ עי' זהר (ח"ב רכט ע"ב): תא חזי נשמתא לא סלקא לאתחזאה קמי מלכא קדישא עד דזכאת לאתלבשא בלבוסא דלעילא לאתחזאה תמן וכן כגוונא דא לא נחתא לתתא עד דאתלבשת בלבוסא דהאי עלמא.

כגוונא דא מלאכין קדישין דלעילא דכתיב בהו (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט כד עבדין שליחותא בהאי עלמא לא נחתין לתתא עד דמתלבשין בלבוסא דהאי עלמא וכלא איהו כגוונא דההוא אתר דאזיל תמן והא אוקימנא דנשמתא לא סלקא אלא בלבוסא דנהיר. ותא חזי אדם הראשון כד הוה בגנתא דעדן הוה מתלבש בלבוסא כגוונא דלעילא ואיהו לבוסא דנהורא עלאה כיון דאתתרך מגנתא דעדן ואצטרך לגוונין דהאי עלמא מה כתיב (בראשית ג כא) ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. בקדמיתא הוה כתנות אור אור דההוא נהורא עלאה דמשמש ביה בגן עדן.

בגין דהא גנתא דעדן נהורא עלאה דנהיר משמש ביה ועל דא אדם קדמאה כד עאל לגו גנתא אלביש ליה קודשא בריך הוא בלבוסא דההוא נהורא ואעיל ליה תמן ואי לא אתלבש בקדמיתא בההוא נהורא לא ייעול לתמן.

כיון דאתתרך מתמן אצטרך למלבושא אחרא כדן ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וכלא כמה דאצטרך. והכא כגוונא דא עשו בגדי שרד לשרת בקדש לאעלא בקודשא.

תרגום: בא וראה אין נשמה עולה להראות לפני המלך הקדוש עד שזוכה להתלבש בלבוש של מעלה להראות שם וכן כמו זה לא יורדת למטה עד שמתלבשת בלבוש של העולם הזה.

כמו כן המלאכים הקדושים שלמעלה שכתוב בהם עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט כשעושים שליחות בעולם הזה אין יורדים למטה עד שמתלבשים בלבוש של העולם הזה והכל הוא כמו שאותו מקום שהולך לשם והרי בארנו שנשמה לא עולה אלא בלבוש שמאיר.

ובא וראה אדם הראשון כשהיה בגן עדן היה מתלבש בלבוש כדוגמא שלמעלה והוא לבוש של אור עליון כיון שגרש מגן עדן והצטרך לגוני העולם הזה מה כתוב (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם בראשונה היו כתנות אור אור של אותו אור עליון שמשמש בו בגן עדן.

משום שהרי גן עדן אור העליון שמאיר משמש בו ועל כן אדם הראשון כשנכנס לתוך הגן הלביש אותו הקדוש ברוך הוא בלבוש של אותו אור והכניסו לשם ואם לא הלבש בראשונה באותו אור לא

בו כלשונו האלה ויתרגם וירא כבוד ה' אל כל העדה (במדבר טו יט) ואתגלי יקרא דה' כמו שיאמר ואתגלי ה' (שמות יט כ) ולא יתרגם ואיתחזי יקרא דה' וכן יתרגם במלאכים (שם ג ב) ואתגלי ואם ידבר אונקלוס במלאכים ובכבוד נברא בעניני הגשמות כמו שאמר הרב (במו"נ ח"א פרק כו) היה ראוי שלא יתיירא מן הראיה שיראה האדם ויתרגם בהם ואתחזי כמו שעשה כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (לעיל לב לא) ארי חזיתי מלאכא דה' וחם ושלום שיהיה הדבר הנקרא שכינה או כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד⁶ יתברך כאשר חשב הרב כאן ובפרקים רבים מספרו והוא תרגם אם אין פניך הולכים (שמות לג טו) אם לית שכינתך מהלכא ביננא ומשה לא יחפוץ בלכת עמו כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד יתברך שכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא הנה מלאכי ילך לפניך (שם לב לד) ולא היה מתרצה בכך אבל היה מבקש שילך עמו האל בעצמו ובכבודו (שם לג יד) וכן אחר ששמע השם בקולו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה (שם יז) אמר משה ילך נא אדני בקרבנו (שם לד ט) תהך כען שכינתא דה' ביננא וכן תרגם לא תוכל לראות את פני (שם לג כ) לא תוכל למהזי אפי שכינתי ארי לא יחזינני אינשא ואמר יונתן בן עוזיאל (יחזקאל ג יב) בריך יקרא דה' מאתר בית שכינתיה ואם הכבוד הזה ירצה בו הכתוב עצם הבורא ואמתו ויהיה כמו הראני נא את כבודך (שמות לג יח) שפירש בו הרב בן (מו"נ ח"א פרקים נג, סג) הנה הזכיר בו אתר ובית שכינתיה ואם יאמר שהוא כבוד נברא כדעתו של הרב בפסוק וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ לה) וזולתו איך יקבעו בו ברוך והמברך והמתפלל לכבוד נברא כעובד אלילים ובדברי רבותינו דברים רבים יורו על שם השכינה שהוא האל יתברך. אבל הענינים האלה לאונקלוס ויונתן בן עוזיאל דברים ידועים בקבלה וסודם לידועים חן ובמעמד הר סיני יתרגם אונקלוס כל מלת אלהים הנזכר בפרשה יקרא או מימרא דה' וכאשר תזכיר הפרשה השם המיוחד לא יאמר כן והכל בהשגחה ובחכמה ממנו ועוד אזכיר זה בעזרת השם יתברך (שמות כ טז) ומה שתרגם אונקלוס וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שם כ א) ומליל ה' מעמו בזה משום שנאמר פנים בפנים⁷ דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה יט) והמשכיל יבין.

אבל מה שאמר כאן אנא אחות עמך רצה לרמוז בו מה שאמרו (מכילתא שירה ג) גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר

יכנס לשם כיון שגרש משם הצטרך ללבוש אחר אז ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור והכל כמו שצריך וכאן כמו כן עשו בגדי שרד לשרת בקדש להיכנס בקדש.

עי' עץ חיים (שער קיצור אבי"ע פרק ח) ונחזור לענין המלאכים כי גם הם חומר וצורה אלא שחומרם דן מאד ונקרא כבוד נברא של המלאך ונקרא אישים אך צורתן נקרא מלאך וזכי הנפש יכולין לראות דרך מראה את המלאך בהיותו מלובש במלבוש שלו הנ"ל וזה סוד וירא והנה שלשה אנשים ואין זו נבראה רק שהשיג בראיית נפשו המשכלת את נפש המלאך עצמו וכן הרואים את אליהו ושאר נשמות הצדיקים כעין רבינו הקדוש בכל ליל שבת וכיוצא אינו אלא ע"י התלבשות בחלוקא דרבנן שלו.

⁶ עי' ספר הפליאה (עמוד קנח): נקראת בת זוג בעבור שהיא בת זוג לת"ת. וגם נקראת ארון כי השם הנכבד הוא מתייחד בתוך הארון וזהו ארון העדות. ארון היא כ"י העדות הוא היסוד.

⁷ עי' ז"ח (מד ע"ב): לא תגנוב לא תענה לא תחמוד דא הוא סיומא דעשר אמירן דאורייתא לקבל עתיקא דעתיקין ראשיתא דכלא לאחדא סופא ברישא ולמהוי כלא חד והאי דלא שארי בהו בקדמיתא לאולפא רזא עילאה עד אן אתר אתייהיב רשותא למשה לאסתכלא ומאן אתר קביל אורייתא דהוא מזעיר אנפין.

ובג"כ אמר שבע אמירן לקבל שבע דרגין עילאין דרמיזין בקרא דלך ה' הגדולה וכו' ועד שהוא אתר אסתכל משה הה"ד פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים דא ברא קדישא בפנים דא ברתא.

תרגום: לא תגנוב לא תענה לא תחמוד זהו סיומם של עשר האמירות של התורה כנגד עתיק העתיקים הראשית של הכל לאחז הסוף בראש ושיהיה הכל אחד וזה שאין מתחיל בהם בראשונה ללמד סוד עליון עד לאיזה מקום נתנה רשות למשה להתבונן ומאיזה מקום קבל תורה שהיא מזעיר אנפין.

ומשום כך אמר שבע אמירות כנגד שבע דרגות עליונות שרמוזות בכתוב של לך ה' הגדלה וגו' ועד אותו המקום התבונן משה זהו נאמר (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים זה הבן הקדוש בפנים זו הבת.

(ירמיה מט לח) ושמתני כסאי בעילם והנה האמירה והירידה שוים⁸ כמו שפירשתי למעלה ולא היה יכול לתרגם אלא כן בשום פנים כאשר רמזתי אבל שם ביעקב לא יתכן לתרגם והא אנא עמך בעבור כי שם כתוב והנה ה' נצב עליו⁹ (לעיל כח יג) והמשכיל יבין ומפני שמצא אונקלוס שאינו כפשוטו ממש ברח ממנו ועשאו ענין עזר בלבד ואמר מימרי בסעך ולא אמר מימרי עמך כמו שאמר במשה (שמות ג יב) והאל יראנו מתורתו נפלאות.

ע"ר ר' בחיי: ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק היה ראוי שיאמר הכתוב ויזבח זבחים לה' וכשלא אמר כן ואמר לאלהי אביו פירושו כי הקריב קרבנותיו לפחד אביו יצחק היא מדת הנבונה הקרובה אליו כי כבר זכה הוא בחלקו ומפני זה ייחד ההקדבה לאלהי אביו יצחק ולזה נתכוונו חכמי האמת בלשונם הנסתר שאמרו בב"ר (ב"ר פצ"ד ס"ה ה) חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו קרא אביו פחד יצחק ולמדת החסד קרא זקנו והכונה הזאת בעצמה רמזו שם בלשון אחר והוא שאמרו (שם ס"ה ח) בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואחר כן שואלים בשלום הרב כלומר שהאדם מוצא תחלה התלמידים והרב אחריהם ולכך שואלים בשלום תחלה ואח"כ בשלום הרב שהוא האחרון לשואל ופנימי מן התלמידים ומפני שיצחק תלמיד לאברהם לכך זבח יעקב לאלהי אביו יצחק ומ"מ ראוי היה יעקב להזכיר ליצחק יותר או מצד שהוא אביו או מצד שהוא תלמיד לאברהם וזה מבואר והקרבנות שהקריב היו שלמים כי מפני שראה הגלות מתחיל עתה בזרעו והיה מתפחד מזה וע"כ

⁸ ע"י זהר (ח"ב דף פה ע"א): תאנא בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני שארי סיהרא לאנהרא דכתיב (תהלים יח ז) ויט שמים וירד מהו וירד דקריב שמשא לגבי סיהרא ושרי לאנהרא סיהרא דכתיב (במדבר ב ג) דגל מחנה יהודה מזרחה.

תרגום: שנינו בשעה שעמדו ישראל על הר סיני התחילה הלבנה להאיר שכתוב ויט שמים וירד מה זה וירד שקרב השמש ללבנה והתחילה להאיר הלבנה שכתוב דגל מחנה יהודה מזרחה. ועיי"ש פו ע"א): רבי יצחק אמר כתיב (תהלים יח ז) ויט שמים וירד וירד יהו"ה לעיני כל העם על הר סיני (ד"א ל"ג תנא) ויט שמים וירד לאן נחת אי תימא דנחת לסיני על הר סיני כתיב ולא כתיב בהר סיני.

אלא ויט שמים וירד לאן נחת אמר רבי יוסי (אמר רבי יהודה אמר רבי חייא) נחית בדרגוי מדרגא לדרגא ומכתרא לכתרא עד דאתדבק בהאי ארץ וכדין אתנהר סיהרא וקיימא באשלמותא דהא הוא דכתיב ויט שמים וירד להאי ארץ וכדין כתיב על הר סיני מה קיימא על הר סיני הוי אימא דא שכינתא.

רבי אבא אמר מהכא (שמות יט יח) מפני אשר ירד עליו יהו"ה באש וכתוב (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא וכתוב (בראשית יט כד) ויהו"ה המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יהו"ה מן השמים ויהו"ה המטיר דא הוא ארץ מאן אתר נטיל האי סיפיה דקרא מוכח דכתיב מאת יהו"ה מן השמים מן השמים ממש רבי חייא אמר מהכא וידבר אלהים את כל כלל דכלא דהא בהאי תליא כלא

תרגום: רבי יצחק אמר כתוב ויט שמים וירד וכתוב ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני (לא גורסים תנא) ויט שמים וירד לאן ירד אם תאמר שירד לסיני כתוב על הר סיני ולא כתוב בהר סיני. אלא ויט שמים וירד לאן ירד אמר רבי יוסי (אמר רבי יהודה אמר רבי חייא) ירד בדרגותיו מדרגה לדרגה ומכתר לכתר עד שנדבק בארץ הזו ואז האירה הלבנה ועמדה בשלמות זהו שכתוב ויט שמים וירד לארץ הזו ואז כתוב על הר סיני מה עמד על הר סיני הוה אומר זו שכינה.

רבי אבא אמר מכאן מפני אשר ירד עליו ה' באש וכתוב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וכתוב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים וה' המטיר זוהי ארץ מאיזה מקום נטל את זה סוף הפסוק מוכיח שכתוב מאת ה' מן השמים מן השמים ממש רבי חייא אמר מכאן וידבר אלהים את כל כלל של הכל שהרי בזה תלוי הכל.

⁹ ע"י זהר (ח"א דף קנ ע"א): והנה יהו"ה נצב עליו (ויאמר) עליה דיעקב למהוי כלא רתיכא קדישא ימינא ושמאלא ויעקב בגוייהו כנסת ישראל לאתקשרא בינייהו הה"ד אני יהו"ה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק מנלן דיעקב באמצעיתא משמע דכתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (הארץ) ולא כתיב אלהי יצחק אביך דכיון דאתקשר ביה באברהם אשתכח דאיהו באמצעיתא ולבתר הארץ אשר אתה שוכב עליה הא כלא רתיכא חדא קדישא והכא חמא דיהוה שלימו דאבהן.

תרגום: "והנה ה' נצב עליו" (ויאמר) על יעקב שהכל יהיה מרכבה קדושה ימין ושמאל ויעקב בתוכם כנסת ישראל להקשר ביניהם. זהו שכתוב "אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק". מנין לנו שיעקב באמצע ממשמע שכתוב "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק" (הארץ) ולא כתוב אלהי יצחק אביך. שכיון שנקשר עם אברהם נמצא שהוא באמצע. ואחר כך "הארץ אשר אתה שוכב עליה" הנה הכל מרכבה קדושה אחת וכאן הוא ראה שיהיה שלמות האבות.

הוצרך להקריב הקרבן הזה לפחד יצחק והיו שלמים כדי להשלים אליו המדות וכיון שהקריב קרבנותיו אל הכונה הזאת אז נראה לו פחד יצחק במדת הדין רפה לבאר כי אף על פי שיגלו שם בניו לא יכלו בגלותם וע"כ אמר אלהים במראות הלילה כלומר מדת הגבורה ובמדת הדין רפה והוא שבשרהו בגאולה אחר השעבוד והענוי.

(מו ד) אָנְכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאָנְכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עֲלֶה וְיוֹסֵף יֵשִׁית יָדוֹ עַל עֵינַיִךְ:
 עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה אנכי ארד עמך מצרימה רמז לשכינה שירדה עמהם למצרים¹⁰ והוא שדרשו רז"ל (מכילתא שירה יג) גלו למצרים שכינה עמהם וכדי לרמוז¹¹ על זאת תרגם אונקלוס אנא אחות ולא תרגם אנא אתגלי כענין (שמות לד ה) וירד ה' שתרגם ואתגלי ה' ואחר שהוא מכיון בכל מקום להרחיק הגשמות ובורח מלהזכיר מלה המורה עליו היה לו לתרגם גם בכאן אנא אתגלי אבל תרגם אנא אחות כי רצה לרמוז על המאמר הזה גלו למצרים שכינה עמהם ומזה הזכיר בו לשון ירידה כפשוטו אף על פי שהיא מלה מורה על גשמות ומה שהזכיר הכתוב מצרימה בתוספת ה"א¹² וגם כן עלה אות ה"א רמז לשכינה ועל כן נרשמת ה"א בירידה גם בעליה כי ירדה עם יעקב למצרים והיא העולה עמהם והיא ה"א אחרונה שבשם והיא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים בחמש שני הרעב וכן רמז יוסף בדבריו שאמר (בראשית מז כג) הא לכם זרע¹³ וזרעתם את האדמה וכתוב (שם כד) ונתתם חמישית והיא שהאבידה המצריים במצרים ועל הים והיא הנקראת יד ונאמר במצרים במכה החמישית שנאמר (שמות ט ג) הנה יד ה' הויה והזכיר ה' מינין בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן¹⁴ ונאמר על הים (שם יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה והיא

¹⁰ עי' זהר (ח"א דף ריא ע"א) אנכי ארד עמך מצרימה וגו' מכאן דשכינתא נחתת עמיה בגלותא ובכל אתר דישראל אתגלו שכינתא אתגלת עמהון והא אוקמה.
 תרגום: "אנכי ארד עמך מצרימה" וגו'. מכאן ששכינה ירדה עמו בגלות ובכל מקום שישראל גלו שכינה גלתה עמהם והנה פרשוה.

¹¹ עי' דברינו ברמב"ן בפסוק הקודם.

¹² עי' זהר (ח"א רנד ע"ב): בא וראה שני מזבחות הן מזבח פנימי לעילא מזבח חיצון לתתא מזבח הפנימי הוא שלם וזהו דכתיב המזבחה בתוספת ה"א וכך בכל מקום ומזבח החיצון הוא חסר ה"א כמו (דברים כב) נערה נער חסר ה' אשתכח דמאתערותא דמזבח החיצון של מטה אתער מזבח הפנימי של מעלה ובמה אתער בריח הקטורת של מעלה ויתער ריח הקרבן של מטה ועל דא לריח שמניך טובים אינון בוצינין נהירין ונציצין כתיב הכא טובים וכתוב התם (בראשית א ד) וירא אלהים את האור כי טוב.

תרגום: בא וראה שתי מזבחות הן, מזבח פנימי למעלה, מזבח חיצון למטה. מזבח הפנימי הוא שלם, וזהו שכתוב "המזבחה", בתוספת ה"א, וכך הוא בכל מקום. ומזבח החיצון הוא חסר ה"א, כמו נערה, נער חסר ה'. נמצא שמהתעוררות המזבח הפנימי (החיצון) של מטה, מתעורר מזבח הפנימי של מעלה. ובמה מתעורר, בריח הקטורת, הקטורת של מעלה, ויעורר ריח הקרבן של מטה. ועל זה "לריח שמניך טובים", אותם מאורות מאירים ונוצצים. כתוב כאן טובים, וכתוב שם "וירא אלהים את האור כי טוב".

¹³ עי' תיקר"ז (לא ע"ב): וכגוונא דא בזווגא דבר נש צריך לנקאה טפה מחט"א דאיהו יצר הרע למהוי זרעא נקיה בה' ה"ד ה"א לכם זרע (בראשית מז כג).

תרגום: וכמו זה בזווגו של אדם, צריך לנקות טפה מחט"א שהוא יצר הרע, להיות זרע נקי בה', זהו שכתוב "ה"א לכם זרע". וכן זהר ח"ג רטז ע"ב.

¹⁴ עי' זהר (ח"ב לא ע"ב): ומה הוה מותנא דילהון אלא הא כתיב בקדמיתא הנה יד יהו"ה הויה במקנך אשר בשדה אמאי בכלהו לא כתיב יד יהו"ה אלא הכא (נ"א לא כתיב יד אלהים אלא יד יהו"ה ס"א אלא יד יהו"ה) איהו ידא בחמשה אצבעאן דהא בקדמיתא כתיב אצבע אלהים היא והכא כלהו חמש אצבעאן וכל אצבעא ואצבעא קטל זינא חדא וחמשה זינין הוו דכתיב בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן הא חמשה זינין לחמשה אצבעאן דאקרון יד בגיני כך הנה יד יהו"ה הויה וגו' דבר כבד מאד דהוו מתין מגרמיהו ואשתכחו מתין

תרגום: ומה היה המות שלהם אלא זה כתוב בתחלה הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה למה בכלום לא כתוב יד ה' אלא כאן (לא כתוב יד אלהים אלא יד ה' ס"א אל יד ה') זה יד עם חמש אצבעות שהרי בתחלה כתוב אצבע אלהים היא וכאן כל חמש האצבעות וכל אצבע ואצבע הרגה מין אחד וחמשה מינים היו שכתוב בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן הרי חמשה מינים לחמש אצבעות שנקראת יד משום כך הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד שהיו מתים מעצמם ונמצאו מתים.

שהזכירה יחזקאל הנביא בשעת הכעס בחורבן בית המקדש והוא שכתוב (יחזקאל טז מג) וגם אני הא דרכך בראש נתתי נאם ה' אלהים וכבר הזכיר חמשה פעמים לא אחמול מפרשת (שם ה י) לכן אבות יאכלו בנים בתוכך עד פרשת ואראה אל הרקיע תמצא ה' פעמים לא תחוס עיני ולא אחמול וכן הזכירה דניאל שאמר (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא לא מתערב בחספ מינא והזכיר ה' מינין דהבא חספא נחשא פרזלא חספא והנה נזכרת במקרא שלשה פעמים בתורה בנביאים ובכתובים וכן נמצא במסורת ה"א ג' בקריאה (להלן מז כג) הא לכם זרע (יחזקאל טז מג) וגם אני הא (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא והה"א הזאת עם ישראל בכל הגליות והוא שדרשו רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה וזה לשון עמך מלשון צרה רמז למה שכתוב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה גלו לבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג יד) למענכם שלחתי בבלה גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום וגו' תן אל לבך מי קורא זה וכן הזכיר עוד (שם) זה הדור בלבשו וכתוב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו נמצאת למד שהה"א הזאת רמוזה רשומה בכל הגליות מצרים ובבל ואדום וזה שהזכיר לו הקדוש ברוך הוא אל תירא מרדה מצרימה לא אמר אל תירא לרדת כענין שכתוב (שופטים ז י) ואם ירא אתה לרדת וכן יוסף הזכיר לאביו (בראשית מה ט) רדה אלי אל תעמוד ולא אמר רד אלי לרמוז כי הה"א הזאת ירדה עמו וכיון שהה"א הזאת ירדה עם יעקב ושבעים נפש למצרים אין לך לתמוה על רבוי הברכה שבזרעם כענין שכתוב (שמות א ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם ושם צוה ה' את הברכה עד שעלו לשישים רבוא שבהם נתנה התורה ונראית להם השכינה.

(מו יב) וְכִנִּי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וְפֶרֶץ וְזָרָח וְיָמֵת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְהִי כִנִּי פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל:

ע"י ר' בחיי: יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים וזה תימה כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים אבל הענין הזה ידוע בקבלה¹⁵ והוא מפורש

¹⁵ ע"י זהר (ח"ב קג ע"ב): עובד דא אתתקן ונפק מגו חקל בישא דגובין בישינ אתא ישי בריה ואתקין ואעדר אילנא ועם כל דא (ועובד) דא רזא דרזין ולא ידענא אי אימא אי לא אימא אימא מילך סבא ודאי אימא בדא ידיעאן כל שאר בני גלגולא (נ"א עובד אילנא אתקין ועם כל דא דאילנא אתקין) עובד עם כל דא אילנא אתקין כד אתא דוד מלכא באילנא תתאה דנוקבא אשתאר ואצטרך לקבלא חין מאחרא ומה אי האי דאתתקן ואתקין כלא הכי שאר בני עלמא דאתין בגלגולא דלא יכלין לאתתקנא הכי על אחת כמה וכמה.

דבכל סטרין אתהפך בגלגולא פרץ הכי הוה בעז הכי הוה עובד הכי הוה (נ"א ועם כל דא אילנא אתתקן) ובכלא נפק אילנא מסטרא דרע ואתדבק לבתר בסטרא דטוב בקדמיתא (בראשית לח ז) ויהי ער בכור יהודה רע (נ"א אונן אוף הכי) מחלון אוף הכי ולא כל כך אבל בהני אתעכל רע ונפק טוב לבתר (נפק) ההוא דכתיב ביה (ש"א טז יב) וטוב ראי (שם יח) ויהו"ה עמו הכא קיימא אילנא תתאה על תקוניה ומלך אלהים על גוים.

תרגום: עובד זה התתקן ויצא מתוך שדה רע של בורות רעים בא ישי בנו והתקין ועדר את האילן ועם כל זה (ועובד) זה סוד הסודות ולא ידעתי אם אמר ואם לא אמר דברך זקן ודאי אמר בזה ידועים כל שאר בני הגלגול (עובד התקין אילן ועם כל זה שהתקין אילן) עובד עם כל זה התקין אילן כשבא דוד המלך נשאר באילן התחתון של הנקבה והצטרך לקבל חיים מאחר ומה אם זה שהתתקן והתקין הכל כך שאר בני העולם שבאים בגלגול שלא יכולים להתתקן כך על אחת כמה וכמה.

בכל הצדדים מתהפך בגלגול כך היה פרץ כך היה בעז כך היה עובד (ועם כל זה האילן נתקן) ובכל יוצא אילן מצד הרע ואחר כך נדבק בצד הטוב בתחלה ויהי ער בכור יהודה רע (אונן אף כך) מחלון אף כך ולא כל כך אבל באלה התעכל הרע ויצא אחר כך טוב (יצא) אותו שכתוב בו (שמואלא טז) טוב ראי וה' עמו עכשיו עומד אילן תחתון על תקונו ומלך אלהים על גוים.

עיי"ש (קד ע"ב): כרע במיתת ער רבץ במיתת אונן לבתר אתגבר כארי לאקמא לפרץ וכלביא לאקמא לזרח מי יקימנו דכתיב (בראשית לח כו) ולא יסף עוד לדעתה ותרגום לא פסק מי יקימנו מאן הוא דיימא אסורה אתתא דא מאן הוא דיימא הואיל ואשלימת ארחהא לא אצטריכא לך יתיר יבמה דא כיון דאשלימת ארחהא לא אצטריכת לך יתיר ואתחזיאת לאתפרשא מינה אבל מי יקימנו ודאי מתמן ולהלאה איהי דיליה דהא אפיק מאן דמכשכש במעהא

ומבואר בסדר פינחס שאמר הכתוב (במדבר כו יט) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען וסמך אז מיד (שם כ) ויהיו בני יהודה וזהו סוד הכתוב האומר (רות ד טו) והיה לך למשיב נפש ומאמר השכנות (שם יז) יולד בן לנעמי והיה ראוי לומר יולד בן לרות והבן זה¹⁶.

(מו טו) אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדֵן אֶרֶם וְאֵת דִּינָה בְּתוֹךְ כָּל נַפְשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ:

והנה שבעים נפש נמנים בפרשה זו לד' חלקים כנגד ד' הנשים והזכיר מלת נפש בכל חלק וחלק ואחרי כן כלל את כולן והזכיר כל השבעים בלשון נפש הוא שאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים והבן זה¹⁷.

כרע במיתת ער רבץ במיתת אונן אחר כך התגבר כארי להקים את פרץ וכלביא להקים את זרח מי יקימנו שכתוב (בראשית לח) ולא יסף עוד לדעתה ותרגום ולא פסק מי יקימנו מי הוא שאמר אסורה אשה זו מי הוא שאמר הואיל והשלימה את צרכיה לא הצטרחה לך יותר יבמה זו כיון שהשלימה דרכיה לא הצטרחה לך יותר ונראית לפרש ממנה אבל מי יקימנו ודאי שמשם והלאה היא שלו שהרי הוציאה מי שמכשכש במעיה.

¹⁶ עי' ז"ח נט ע"א: רבי שמעון אמר נפשא דהיא משפעא דיסודא עילאה כד איהי חבת אשא דלעילא שלטא עליה זינא בזיניה ובגופא שלטא אשא דלרע ושלמא על כל ישראל.

ומאן דאמר דאמן דאזיל מהאי עלמא בלא בנין דאתי זימנא אחריתי לעלמא הדין אמר קשוט. ועוד אינון חייביא דשאטין באוירא עד דמרצו חובייהו ובתר נכנסין פעם שניה בגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לאו פעם שלישית שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואם ח"ו לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת וע"ד בעי ב"נ לאזהררא בנפשיה דילמא אתא זימנא אחרא.

ואית לנא ראייה מנדב ואביהוא כדכתיבנא דמיתו פלגי גופא הוו בגין דלא אנסיבו ועוד אית לנא סמך מענין יבמה יבא עליה בגין דלא ישתרש זרעיה ולא יצטרך למיתי זימנא אחרא בגוף ותו אוליפנא מאונן דאמר הכתוב ביה לבלתי נתן זרע לאחיו.

ועוד ראייה אחרא יולד בן לנעמי וכי לנעמי יולד והלא רות ילדתו אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון ומית בלא בנין.

ובגין כך תחמי ב"נ צדיק ורע לו דילמא זימנא אחריתי אתא לעלמא ולא הוה זכאי כל כך ומת בענין זה וכדו השתא כד עאל להאי עלמא מנכה חוביה והדין הוא צדיק ורע לו.

וכמו כן רשע וטוב לו דילמא אתא זימנא אחרא ומת בלא בנין והוה זכאי ולא גמור והשתא משלם ליה מזכותיה בעלמא דין ודא הוא כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם.

תרגום: רבי שמעון אמר הנפש שהיא משפע היסוד העליון כשהיא חוטאת האם שלמעלה שולטת עליה מין במינו ובגוף שולטת האש שלמטה ושלוש על כל ישראל.

ומי שאומר שמי שהולך מן העולם הזה בלי בנים שבא פעם אחרת לעולם הזה אמר אמת. ועוד אותם הרשעים ששטים באויר עד שמרצים את חטאם ואחר כך נכנסים פעם שניה לגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לאו פעם שלישית שנאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר ואם חס ושלוש לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת ועל כן צריך אדם להזהר בנפשו אולי יבא פעם אחרת.

ויש לנו ראייה מנדב ואביהוא כפי שכתבנו שמתו חצאי גוף (היו משום) שלא נשאו ועוד יש לנו סמך מענין יבמה יבא עליה כדי שלא ישתרש זרעו ולא יצטרך לבא פעם אחרת בגוף ועוד למדנו מאונן שאמר בו הכתוב (בראשית לח) לבלתי נתן זרע לאחיו.

ועוד ראייה אחרת (רות ד) ילד בן לנעמי וכי לנעמי ילד והלא רות ילדתו אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון ומת בלא בנים.

ומשום כך תראה אדם צדיק ורע לו אולי פעם אחרת בא לעולם ולא היה כל כך צדיק ומת בענין הזה ולכן כעת כשנכנס לעולם הזה מנכה חטאו וזהו צדיק ורע לו.

וכמו כן רשע וטוב לו אולי בא פעם אחרת ומת בלי בנים והיה צדיק ולא גמור וכעת משלם לו מזכותו בעולם הזה וזהו (הושע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם.

¹⁷ עי' זהר (ח"ב ה ע"ב) רבי חייא הוה יתיב קמיה דרבי שמעון אמר ליה מה חמת אורייתא לממני בניו דיעקב דאינון תריסר בקדמיתא ולביתר כן שבעים דכתיב (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ומאי טעמא שבעים ולא יתיר אמר ליה לקביל שבעין אומין דאינון בעלמא ואינון הוו אומה יחידאה לקביל כלהון. ותו אמר ליה תא חזי קלדיטין דנהרין (גוברין) ענפין יתבין במטלניהון (נ"א במטוליהון) ממנן על שבעין עממין נפקין מתריסר גליפין קטורין דאסתחרן במטלניהון למתקלן לארבע רוחי עלמא הדא הוא דכתיב (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. והיינו דכתיב (זכריה ב ו) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם לאחזאה דאינון קיימין בגין ישראל בארבע לא נאמר אלא כארבע כמה דאי אפשר לעלמא בלא ארבע רוחות כך אי אפשר

(מו כו) כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יֵצְאֵי יָרְכוּ מִלְּבַד נָשִׂי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ:

עי' ר' בחיי: והתבונן מזה מעלתו של יעקב שנאצלו מכחו שבעים נפש שמהם יצאו ששים רבוא כנגד שבעים שמות¹⁸ שנאצלו מן השכינה שאין מנינם פחות מששים רבוא והם תכלית כל הדעות ולכך לא היו ישראל ראויין לקבל את התורה עד שעלו לשישים רבוא¹⁹ כי אז היו כנגד המספר העליון ואז נתנה התורה בהסכמת הכל והשכינה אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא שהם שש מאות אלף והענין כי השכינה כלולה משש קצוות ויש

לעלמא בלא ישראל:

תרגום: רבי חייא היה יושב לפני רבי שמעון אמר לו מה ראתה התורה למנות את בני יעקב שהם שנים עשר בתחלה ואחר כך שבעים שכתוב כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ומה הטעם שבעים ולא יותר אמר לו כנגד שבעים אומות שהם בעולם והם היו אומה יחידה כנגד כולם ועוד אמר לו בא וראה מפתחות שמאירים (שרים) ענפים יושבים במסעיהם (בצלם) ממונים על שבעים עמים יוצאים משנים עשר חקיקות קשורים שמסתובבים במסעותיהם במשקל לארבע רוחות העולם זהו שכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל והיינו שכתוב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם להראות שהם עומדים בשביל ישראל בארבע לא נאמר אלא כארבע כמו שאי אפשר לעולם בלי ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלי ישראל.

ועי' זהר (ח"ב דף קכג ע"א): ע' נהירו דע' ענפין דאתנזו מהאי רוחא דנפיק מן פומא כדין ע' שמהן דקב"ה לקבלהון בארעא (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים דהא יעקב אילנא בארעא ואינון ע' נפש ע' ענפין. מאלין אתוון נהירין ארבע אחרנין מא' נהיר גימ"ל דאיהו אגר טב לצדיקייא דאקרי

תרגום: הארה של ע' ענפים שנזנו מרוח זה שיוצא מהפה אז שבעים שמות של הקב"ה כנגדם בארץ כל הנשפ לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים שהרי יעקב עץ בארץ והם ע' נפש ע' ענפים. מאלה אותיות מאירים ד' אחרים מא' מאיר ג' שהוא שכר טוב לצדיקים שנקרא.

¹⁸ עי' הערה הקודמת.

¹⁹ עי' זהר (ח"א ב ע"ב): איש לא נעדר מאינון שתין רבוא דאפיק בחילא דשמא ובגין דאיש לא נעדר בכל אתר דמיתו ישראל ואתענשו בחובייהו אתמנון ולא אעדר מאינון שתין רבוא אפילו חד בגין למהוי כלא דיוקנא חדא כמה דאיש לא נעדר לעילא אוף הכי לא נעדר לתתא..

תרגום: "איש לא נעדר" - מאותם ששים רבוא שהוציא בכח השם. ומשום שאיש לא נעדר בכל מקום שמתו ישראל ונענשו בחטאיהם נמנו ולא נעדר מאותם ששים רבוא אפילו אחד כדי להיות הכל צורה אחת. כמו שאיש לא נעדר למעלה אף כאן לא נעדר למטה.

ועי' (זהר ח"א דף כב ע"א): משה שימש בסיהרא בעוד דאיהו בגופא ומני לה לרעותיה כד אתפטר מהאי עלמא סליק בסליקו עלאה ברוחא קדישא ואתהדר ברוחא ליובלא עלאה ותמן אתדבק באינון שתין רבוא דהוו דיליה מה דלא הוה כן ליעקב דהוא אתהדר ברוחא לגו שמטה מה דלא הוה כן בחייו (בגין) כיון דביתא אחרא הוה ליה. וארעא קדישא בתקוונא (דעלמא נ"א דלתתא) אתתקנת בחילא דלעילא ועל דא לא אתחזו

תרגום: משה שימש בלבנה בעוד שהוא בגוף ופקד אותה לרצונו. כשנפטר מהעולם הזה עלה בעליה עליונה ברוח הקודש וחזר ברוח ליובל העליון ושם נדבק באותם ששים רבוא שהיו שלו. מה שלא היה כן ליעקב שהוא חזר ברוח לתוך השמיטה מה שלא היה כך בחייו (בגלל) כיון שבית אחר היה לו. וארץ הקדושה נתתקנה בתקון (העולם נ"א שלמטה) בכח שלמעלה. ועל זה לא ראוי.

ועי' זהר (ח"א דף כה ע"א): ואשתלים אומאה (דאתמר) (שמות יז יו) כי יד על כס יח מלחמה ליהו"ה וגו' מאי מדר דר דא משה דאתמר ביה (קהלת א ד) דור הולך ודור בא והא אוקמוה דלית דור פחות מששים רבוא ודא משה דאתמר ביה דאנתתא חדא ילדה ששים רבוא בכרס אחד.

תרגום: ונשלמה השבועה (שנאמר) "כי יד על כס יח מלחמה לה' וגו'". מה זה "מדור דור" זה משה שנאמר בו "דור הלך ודור בא". והרי פרשה שאין דור פחות מששים רבוא וזה משה שנאמר בו שאשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחת.

עי' זהר (ח"ב דף ה ע"א): בשתיאתא הדא הוא דכתיב (שם) ששים גבורים סביב לה הנה מטתו דא איהי שכינתא שלשלמה מלכא דשלמא דיליה ששים גבורים סביב לה אלין אינון שתין רבוא דמלאכי עלאי דאינון מחילא דשכינתא דנחתת עם יעקב למצרים מגבורי ישראל ישראל דלעילא הדא הוא דכתיב ואלה שמות

תרגום: בששי זהו שכתוב ששים גבורים סביב לה הנה מטתו זוהי שכינה שלשלמה המלך שהשלום שלו ששים גבורים סביב לה אלו הם ששים רבוא מלאכים עליונים שהם מחיל השכינה שירדה עם יעקב למצרים מגבורי ישראל ישראל שלמעלה זהו שכתוב ואלה שמות בני ישראל וגו' איש וביתו באו הם ומנהגיהם.

בשש מאות אלף ששה פעמים מאה אלף הם עשרה רבוא לכל קצה וקצה עשרה רבוא ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה לא זזה מישראל עד שחרב בית ראשון ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל כי בבית שני לא שרתה שכינה ואין הכונה לומר שלא שרתה שכינה בבית שני כלל שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא ממה שכתוב (במדבר י לו) שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתוב (תהלים סח יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בס ואין צריך לומר בארבע רבוא שהשכינה שורה בהם ועוד שהכתוב מעיד (חגי א ח) וארצה בו ואכבד כלומר אשרה בו הכבוד שהוא השכינה אלא שלא שרתה בו תדיר כמו בבית ראשון לפי שלא היו שם ששים רבוא שלא עלו מבבל כי אם מ' אלף שכן כתוב (עזרא ב סד) כל הקהל כאחד ארבע רבוא והוא שדרשו רז"ל (יומא כא ע"ב) (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר ה"א לפי שחסרו משם ה' דברים ארון שמן המשחה אש שכינה ואורים ותומים ומפני זה אמר ואכבד לבאר כי הכבוד היה שם שהיא השכינה לא התפארת וזהו ואכבד למעט התפארת וחסרון ה"א שהיא אחרונה שבשם על שם שחסרה משם שכינה שהרי היא מה' דברים שחסרו והיאך חסרה והכתוב אומר ואכבדה אלא שלא שרתה שם תדיר כמו בבית ראשון אלא חופף אבל לעתיד לבא יהיו ישראל רבים בלא מספר הוא שכתוב (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים לא אמר והיה זרע ישראל כחול הים אלא והיה מספר כלומר אותם שהיו באים במספר מבין עשרים שנה ומעלה יהיו כחול הים ואז יהזור התפארת והכבוד²⁰ וכן הבטיח ישעיה (ישעיה ס א) קומי

²⁰ עי' זהר (ח"א עא ע"ב): ויאמר אלהים לנח וגו' זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם וגו' את קשתי נתתי בענן (בראשית ט יב - יג) נתתי מקדמת דנא רבי שמעון פתח (יחזקאל א כה) וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא מה כתיב לעילא ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתן אלין ארבע חיוון ברבן עלאין קדישין דההוא רקיע מתתקנא עלייהו וכלהו גדפייהו (ד"א ל"ג פרישן) מתחבראן דא בדא לחפיא גופייהו ובשעתא דאינון פרשי גדפייהו אשתמע קל גדפין דכלהו דאמרי שירתא הה"ד (שם כד) כקול שדי דלא אשתכח לעלמין כמה דכתיב (תהלים ל יג) למען יזמך כבוד ולא ידום ומאי אמרי (שם צח ב) הודיע יהו"ה ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו קול המולה כקול מחנה כקול משרייתא קדישא כד מתחברן כל חילין אלין עילאין לעילא ומאי אמרי קדוש קדוש קדוש יהו"ה צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג) אהדרו לדרום אמרו קדוש אהדרו לצפון אמרו קדוש אהדרו למזרח אמרו קדוש אהדרו למערב אמרו ברוך והאי רקיע קאים על רשיהון ובכל אתר דאיהי אזלא אסחרו אנפין לההיא סטרא דאתכלילו אנפין ביה אסחרו אנפין לארבע זויין וכלהו מסתחרן לתתא ברבועא דיליה אתגליפת בארבע אנפין אנפי אריה אנפי נשרא אנפי שור אנפי אדם גליף בכלהו אדם אנפי ארי"ה אדם אנפי נש"ר אדם אנפי שו"ר כלהו כלילן ביה ובגין כך כתיב (יחזקאל א י) ודמות פניהם פני אדם והאי רקיע דאתרבע כלהו גוונין כלילן ביה ארבע גוונין אתחזיין ביה גליפין בארבע ארבע גליפין רשימין טהירין עלאין ותתאין כד מתפרשאן גוונין דאינון ארבע סלקין תריסר גוון ירוק גוון סומק גוון חוור גוון ספיר דאתכלילו מכל גוונין הה"ד (יחזקאל א כח) כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהו"ה חיזו דגוונין דכלא ובגין כך את קשתי נתתי בענן.

תרגום: "ויאמר אלהים לנח וגו' זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם וגו' את קשתי נתתי בענן". "נתתי" מקודם לכן. רבי שמעון פתח, "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא". מה כתוב למעלה, "ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתן", אלו ארבע חיות גדולות עליונות קדושות שאותו הרקיע מתוקן עליהם. וכל הכנפים (נפרדות) מתחברות זו בזו לכסות את גופם. ובשעה שהם פורשים כנפיהם, נשמע קול הכנפים של כולם שאומרים שירה. זהו שכתוב "כקול שדי", שלא שוקט לעולמים, כמו שנאמר "למען יזמך כבוד ולא ידום". ומה אומרים, "הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו". "קול המולה כקול מחנה", כקול מחנה קדוש כשמתחברים כל הצבאות העליונים למעלה, ומה אומרים, "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו". חוזרים לדרום, אומרים קדוש, חוזרים לצפון, אומרים קדוש, חוזרים למזרח, אומרים קדוש, חוזרים למערב, אומרים ברוך. והרקיע הזה עומד על ראשיהם, ובכל מקום שהיא הולכת, מסובבים פנים לאותו צד שנכללים הפנים בו, מסובב פניו לארבעה רוחות, וכולם מסובבים למטה. ברבוע שלו נחקקת בארבע פנים, פני אריה, פני נשר, פני שור, פני אדם, חקוק בכולם אדם. פני ארי"ה אדם, פני נש"ר אדם, פני שו"ר אדם. כולם כלולים בו. ולכן כתוב "ודמות פניהם פני אדם". והרקיע הזה שהתרבע [שנחלק לארבע], כל הצבעים כלולים בו, ארבעה צבעים נראים בו חקוקים בארבע ארבע, בארבעה חקוקים רשומים אורות עליונים ותחתונים, כשנפרדים הצבעים של אותם ארבע, עולים שנים עשר. צבע ירוק, צבע אדום, צבע לבן, צבע ספיר שנכללו מכל הצבעים. זהו

שכתוב "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה'", המראה של כל הצבעים, ולכן "את קשתי נתתי בענן". [הענן כאן היא מידת המלכות המכונה כבוד ה', עי' זהר (ח"א יח ע"א ע"א הובא לקמן וכן ח"א כה ע"א וסז ע"א]. עי' זהר (ח"ג רל ע"ב): קשת סימן תקיעה שברים תרועה ואינון סימן מרכבה דאבהן תקיעה דאברהם שברים דיצחק תרועה דיעקב דאתמר ביה ותרועת מלך בו וג' גוונין אתחזיין ביה חוורו סומק וירוק ומסטרא דגבורה אתקרי קשת גבורים חתים ומסטרא דימינא כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כד אתחזי ביום הגשם אחזי רחמי וכד אתחזי בלא מטרא אחזי דינא מעורב בין מטרא ושמשא אחזי דינא ורחמי כליל והאי איהו ש מן שדי תלת ענפי אבהן דאינון יהו"ה אלהינו יהו"ה תלת שמהן לקבל תלת ענפי אבהן ובהון י"ד אתוון בחושבן ד"י מן שדי ולבוש דשדי מטטרון דהכי סליק בחושבן שדי.

תרגום: קש"ת, סימן תקיעה שברים תרועה, והם סימן המרכבה של האבות, תקיעה של אברהם, שברים של יצחק, תרועה של יעקב, שנאמר בו "ותרועת מלך בו", ושלושה צבעים נראים בו, לבן אדום וירוק, ומצד הגבורה נקרא "קשת גיבורים חתים", ומצד הימין "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם", כאשר נראה ביום הגשם מראה רחמים, וכאשר נראה בלי מטר מראה דין מעורב בין גשם ושמש, מראה דין ורחמים כלולים, וזוהי ש' משדי, שלשה ענפי האבות שהם יהו"ה אלהינו יהו"ה, שלשה שמות כנגד שלשה ענפי האבות, ובהם י"ד אותיות בחשבון אותיות ד"י משדי, ומלבוש של שדי הוא מטטרון, שכך עולה בחשבון שדי.

עי' זהר (ח"א יח ע"א): כמראה הקשת זה חי עלמין וזהו (בראשית ט יג) את קשתי נתתי בענן דא מלכות נתתי מן יומא דאתברי עלמא ביומא דעיבא דאתחזי קשת מראה דמות כבוד יהו"ה (יחזקאל א כח) אתער שמאלא לאתתקפא נפקת רחל ותקש בלדתה מיכאל בסטרא דא רפאל בסטרא דא גבריאל בסטרא דא ואינון גוונין דאתחזיין בההוא דמות חויר וסומק וירוק כן מראה הנגה סביב נהירו דאתכסייא בגלגולא דחיזו דעינא הוא מראה דמות כבוד יהו"ה גוונין דאתיחדא יחודא תתאה לפום יחודא דאתיחד יחודא דלעילא יהו"ה אלהינו יהו"ה גוונין סתימין דלא אתחזון ואתקשרן אל מקום אחד יחודא חדא בעלאה גוונין בקשת לתתא לאתיחדא בהו חוור סומק וירוק כגוונין סתימין ואינון יחודא אחרא רזא ושמו אחד בשכמלו יחודא דלתתא יחודא עלאה (דברים ו ד) שמע ישראל יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד דא לקביל דא

תרגום: "כמראה הקשת" זה חי העולמים, וזהו "את קשתי נתתי בענן", זו מלכות, נתתי מיום שנברא העולם. ביום מעונן, כשנראית הקשת מראה דמות כבוד ה', מתעורר השמאל להתגבר. יוצאת רחל ותקש בלדתה. מיכאל בצד זה, רפאל בצד זה, גבריאל בצד זה. והם הצבעים שנראים באותה דמות, לבן ואדום וירוק. "כן מראה הנוגה סביב", האור שהתכסה בגלגול מראה העין, הוא מראה דמות כבוד ה'. הצבעים שהתייחדו היחוד התחתון הם לפי היחוד שהתייחד יחוד עליון. "ה' אלהינו ה'". צבעים סתומים שלא נראים ומתקשרים אל מקום אחד. יחוד אחד בעליון, הצבעים בקשת למטה להתייחד בהם, לבן אדום וירוק, כמו צבעים סתומים, והם יחוד אחר, סוד ושמו אחד. "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", היחוד שלמטה. יחוד עליון "שמע ישראל יהו"ה אלהינו יהו"ה אחד". זה כנגד זה.

עי' רע"מ (ח"ג רטו ע"א): אבל רבי יהודה אמר מאן דחמי קשת בגוונוי נהירין צריך לברכא ברוך זוכר הברית ובגלותא דלאו איהו נהיר בגוונוי כדקא יאות ולא עוד אלא דלזמנין נהיר זעיר וזמנין לא נהיר כלל זמנין אתחזי בשלימו זמנין לאו דקשת קא רמיז גוונוי לזכוון דכהנים לויים וישראלים כד אינון שפירין דנהיר קשת בגוונוי דאינון תלת.

קום אנת רבי יוסי הגלילי ואימא דהא מלין שפירין קאמרת בחבורה קדמאה דקשת לא אתיא אלא לאגנא על עלמא למלכא דבכל זמנא דבריה חב ומלכא חזי למטרוניתא סליק רוגזא דבריה דכתיב וראיתיה לזכור ברית עולם וע"ד לא אתחזי קשת אלא לאגנא על עלמא ולא אתגליא אלא בלבוש יקר דמלכו ובשעתא דאית צדיק בארעא איהו ברית למיקם ברית וכי בגלותא קב"ה אתרחק ממטרוניתא ואיך מטרוניתא אתלבשת לבושי מלכותא בגלותא לא אבל בגלותא לבושה דקדרות ואיהו אמרת אל תראוני שאני שחרחרת אלא ודאי הוא קשת דאתגלייא בגלותא לאו איהו אלא מטטרון דאתקרי שד"י ואיהו עבדו זקן ביתו דשליט בכל דיליה (בגלותא) ובנוי אתקריאו עבדים דקב"ה ובני מטרוניתא בנים ובגין דא אם כבנים אם כעבדים ובזמנא דאתחבר בי מקדשא אוקמוה דעבדים חפו ראשם ונתדלדלו אנשי מעשה ודאי אנשי מעשה אתקריאו על שם מטרוניתא דאתמר עלה רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה אבל אי אית צדיק דזכווי עובדי לאנהרא בהון מטרוניתא ולמשפט מנה לבושי קדרותא דפשטין ולקשטא לה בלבושין דגוונין נהירין דרזין דאורייתא מה כתיב ביה וראיתיה לזכור ברית עולם וראיתיה ברזין נהירין דאורייתא דאור ר"ז אתקרי הה"ד כי נר מצוה ותורה אור ובאלין רזין אתמר וראיתיה ובההוא זמנא סליק מניה רוגזא דבריה וחמת המלך שככה

תרגום: אבל רבי יהודה אמר, מי שרואה קשת בצבעים מאירים צריך לברך "ברוך זוכר הברית", ובגלות שאינה מאירה בגווניה כראוי, ולא עוד אלא שלפעמים מאירה מעט ולפעמים לא מאירה בכלל, לפעמים נראית בשלמות ולפעמים לא, שקשת רומזת גווניה לזכויות הכהנים לויים וישראלים כשהם יפים, שהקשת מאירה בגווניה שהם שלשה.

אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרה והבן זה.

קום אתה רבי יוסי הגלילי ואמור, שהרי דברים יפים אמרת בחבור הראשון, שקשת לא באה אלא להגן על העולם. [משל] למלך שבכל זמן שבנו חוטא, והמלך רואה את המלכה מסתלק רוגז בנו, שכתוב "וראיתיה לזכור ברית עולם", ולכן לא נראית קשת אלא להגן על העולם, ולא נגלית אלא בלבוש נכבד של מלכות. ובשעה שיש צדיק בארץ הוא הברית להעמיד ברית. וכי בגלות התרחק הקדוש ברוך הוא מהמלכה, ואיך המלכה התלבשה לבושי מלכות בגלות, לא, אבל בגלות לבושה של קדרות, והיא אומרת "אל תראוני שאני שחרחרת", אלא ודאי אותה קשת שנגלית בגלות אינה אלא מטטרין שנקרא שד"י, והוא "עבדו זקן ביתו ששולט בכל אשר לו", (בגלות) ובניו נקראים עבדי הקדוש ברוך הוא, ובני המלכה בנים, ומשום זה "אם כבנים אם כעבדים". וכשחרב בית המקדש, פרשו שעבדים חפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה, ודאי אנשי מעשה נקראו על שם המלכה, שנאמר עליה "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה". אבל אם יש צדיק שזכיותו ומעשיו להאיר בהם את המלכה, ולהפשיט ממנה לבושי קדרות הפשוטים, ולקשט אותה בלבושים של צבעים מאירים של סודות התורה. מה כתוב בו "וראיתיה לזכור ברית עולם" וראיתיה בסודות מאירים של התורה, שאר"ר נקרא ר"ז, זהו שכתוב "כי נר מצוה ותורה אור", ובסודות הללו נאמר "וראיתיה". ובאותו זמן מסתלקת ממנו רוגז בנו, "וחמת המלך שככה"

קיום העולם התלוי בברית יש ב' בחי' א' בזכות, וא' שלא בזכות, ושלא בזכות היא חסרון. ועי' זר"ח (י ע"ד): אמרו עליו על ר' שמעון, שלא נתראה קשת בימיו. דהא הוא סימנא בעלמא הוה. תרגום: אמרו עליו על רבי שמעון שלא נראתה הקשת בימיו שהרי הוא היה הסימן בעולם. היינו שבזכות ר"ש היה תיקון כל הזמן בזכותו, ולא הצטרכו לזכות הקשת החיצוני.